

Research Article

Çalışan Gençlerde Sigara, Alkol, Uyuşturucu/Uyarıcı Madde Kullanımı ve Risk Faktörleri

Smoking, Alcohol, Drug Use and Risk Factors in Working Youth

Ümit Yiğit¹ Emine Öncü²

Öz

Ekonomik ve toplumsal yapının devamı yönünden çalışan gençlerin sağlığı önemlidir. Ancak bu grupta madde kullanım riski yüksektir. Kesitsel nitelikte planlanan ve 02-29 Nisan 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen araştırmada bir işyerinde tam zamanlı çalışan ve mesleki eğitim merkezine devam eden gençlerde sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanım yaygınlığı ve risk faktörlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın verileri "Tanıtıcı Özellikler ve Madde Kullanımı Soru Formu" ile toplanmıştır. Veriler tanımlayıcı istatistikler, önemlilik testleri ve Binary Lojistik Regresyon analizi kullanılarak değerlendirilmiş, $p \leq 0,05$ anlamlı kabul edilmiştir. Gençlerin %50,5'inin sigara, %36,0'ının alkol, %6,2'sinin uyuşturucu/uyarıcı madde denediği saptanmıştır. Sigara, diğer madde kullanımları için geçit niteliğindedir. Maddeye kolay erişim, tüm madde türlerinde kullanım riskini arttırmaktadır. Anne ile ilişkiden memnun olmama (5,1 kat), işyerinde sigara kullanan kişinin olması (5,5 kat), arkadaşlardan alkol kullanımının olması (2,5 kat) gençlerin birden fazla madde kullanım riskini arttırmaktadır. Sonuç olarak, çırağlığın ilk yılları maddeyle tanışma yönünden kritik bir dönemdir. Ailesel faktörler, çalışma ortamı, iş koşulları ve genel liselerde okuyan yaşlılarından yüksek kullanım düzeyleri nedeniyle çalışan gençlerin madde kullanımını önleme çalışmalarında öncelikli ele alınması gereklidir.

Anahtar Kelimeler

Çalışan gençler • Sigara • Alkol • Uyuşturucu/uyarıcı kullanımı • Risk faktörleri

Abstract

The health of working youth is important for sustainable economic and social structure. However, the risk of substance abuse is high at this group. The cross-sectional study was conducted on 02-29 April 2018 to

Correspondence to: Emine Öncü Email: eeoncu@gmail.com

¹Niğde Çamardı İlçe Devlet Hastanesi, Acil Servis Kliniği, Niğde, Türkiye

²Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Mersin, Türkiye

* Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Emine Öncü danışmanlığında yürütülen Ümit Yiğit'e ait yüksek lisans tezinin özetidir.

ORCID ID's of the authors: Ü.Y. 0000-0002-1057-2139; E.Ö. 0000-0001-6660-1640.

To cite this article: Yiğit, Ü., & Öncü, E. (2019). Çalışan gençlerde sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı ve risk faktörleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(4), 49-66.

<http://dx.doi.org/10.5152/addicta.2020.19081>

determine the prevalence of cigarette, alcohol, drug use and risk factors among apprentices who work full-time in a workplace and attend vocational training center. The data was collected with the Descriptive Properties and Substance Use Questionnaire and was analyzed with descriptive statistics, significance tests and Binary Logistic Regression, $p \leq 0.05$ was considered significant. It was found that 50.5% of the youth tried smoking, 36.0% tried alcohol and 6.2% tried drugs. Smoking is a gateway for other substance use. Easy access to the substance increases the use of all types of substances. Mother relationship dissatisfaction (5.1 times), presence of smokers in the workplace (5.5 times), having friends who use alcohol (2.5 times) increase the risk of using multiple substance ($p < 0.05$). Consequently, early stage of apprenticeship is critical period in terms of encounter the substance. Because of familial factors, working environment, labour conditions and high substance use level from their general education peers, young worker should be as a priority group for substance abuse prevention programme.

Keywords

Working youth • Smoking • Alcohol consumption • Drug use • Risk factors

Giriş

Toplum yapısının yaşlanması ile sürdürülebilir çalışma yaşamı için gelecek iş gücünü oluşturacak gençlerin sağlığı daha fazla önem kazanmaktadır (Hanvold ve ark., 2019). Yoksulluk, hızlı nüfus artışı, göç, yetişkin işsizliği, eğitimde yaşanan sorunlar, işverenlerin ucuz işgücüne olan talepleri, aile gelirine katkıda bulunma gibi nedenlerle erken yaşta çalışma hayatına katılan gençler, bu sosyoekonomik kültürel alt yapı ile iş dünyasında kırılgan gruplar arasında yer almaktadır (Ersü, Ersü, Acar, Çetinkaya, & Öngel, 2018; Öncü, Kurt, Esenay, & Özer, 2013).

Geç ergenlik dönemi gençlerin geleceğe dönük kendileri ile ilgili daha fazla sorumluluk aldıkları; eğitime devam etme yada meslek seçimi yapma gibi eğitsel ve mesleki kararlarla karşı karşıya kaldıkları kritik bir dönemdir (Tomczyk, Pedersen, Hanewinkel, Isensee, & Morgenstern, 2016). Bu dönemde eğitimden çalışma hayatına geçen gençler gençlik döneminin getirdiği değişimlerle baş etmenin yanı sıra, dahil oldukları iş çevresinde yeni ilişkiler geliştirmek, çalışmanın getirdiği sorumlulukları yüklenmek ve yeni roller üstlenmek zorunda kalmaktadır (Osilla, Miles, Hunter, Elizabeth, & Monica, 2015). Gerçekte gençler için iş dünyasına katılmanın gelir artışı yanında kişisel sorumlulukta artış, özgüven ve özerklik sağlaması gibi birçok faydası vardır. Diğer taraftan, çalışma ortamı ve iş koşullarının gençler için iş kazası geçirme, istismara uğrama gibi oldukça örseleyici sonuçlar da yaratabildiği; madde kullanımı yönüyle de riskli olabileceği belirtilmektedir (Ersü ve ark., 2018; Tomczyk ve ark., 2016; Dragano ve ark., 2015; Öncü ve ark., 2013).

Madde kullanımı, koruyucu uygulamalara ve politikalara karşın tüm ülkeler için halk sağlığı sorunu olmaya devam etmektedir (Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA) 2017; The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2019; World Health Organization (WHO) 2018). İki binli yıllardan bu yana günlük sigara kullanımında %14, alkolde %5'lik azalmaya karşın, 15 yaş üstü küresel nüfusun

%21'inin sigara, %43'ünün alkol kullandığı, madde kullanımının %5,5'e ulaştığı raporlanmıştır (UNODC, 2019; WHO, 2015, 2018). Türkiye'de ise sigara kullanımı dünya ortalamasından yüksekken, alkol ve madde kullanımının daha düşük olduğu görülmektedir (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi, TUBİM 2018). Ancak Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (EMCDDA) 2019 yılı verilerine göre son beş yılda aşırı dozda ölümlerde görülen artış, ölümlerin üçte birinin 25 yaş altında meydana gelmesi, son dekatta ele geçirilen illegal madde miktarındaki artışla Türkiye'nin transit ülke olarak belirtilmesi, gelecekte madde kullanımının artması yönündeki endişeleri arttırmaktadır (EMCDDA, 2019; International Narcotics Control Board, 2016).

Bireyler tüm hayatları boyunca madde kullanmaya başlama ve devam etme yönüyle gençlik döneminde daha fazla risk altında iken, gençler arasında da madde kullanımı yönüyle yüksek riskli gruplar yer almaktadır (UNODC, 2019; ESPAD, 2015; Osilla ve ark., 2013). Çalışan gençlerde sigara kullanım yaygınlığının %42, alkol kullanımının %60, uyuşturucu uyarıcı kullanımının %9,8'e ulaştığını gösteren farklı amaçlarla yapılmış çalışmalar bulunmaktadır (Ersü ve ark., 2018; Avcı, 2017). Yurt dışında (Montag, Hanewinkel, & Morgenstern, 2015) ve yurt içinde yapılan çalışmaların tersine, Türkiye Uyuşturucu Raporu'nda (2014) okul zamanı dışında bir işte çalışanlarda madde kullanımında belirgin fark olmadığı, yaşam boyu madde kullananlar içinde bir işte çalışmayanların en düşük oranda olduğu belirtilmektedir (TUBİM, 2014). Dünyada ve Türkiye'de eğitime devam eden gençlerde sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanımına ilişkin geniş bir literatür olmasına karşın, riskli grupta yer alan çalışan gençlerde verilerin sınırlı ve sonuçların da çelişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmada formel sektörde çalışan ve aynı zamanda çıraklık eğitimine devam eden 14-18 yaş arası gençlerde sigara, alkol ile uyuşturucu/uyarıcı kullanımı yaygınlığını saptamak, madde kullanımının aile özellikleri ve çalışma yaşamı ile iş koşullarıyla ilişkisini değerlendirmek amaçlandı.

Yöntem

Kesitsel tipte planlanan araştırma, Mersin Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan etik onay (08.02.2018/ 2018/66) ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni alındıktan sonra 02.04.2018-29.04.2018 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Çalışmanın yapıldığı okullardaki idarecilere ve öğretmenlere çalışmaya ilişkin bilgi verildi. Çalışmaya katılanlardan ve ailelerinden yazılı onam alındı.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini bir ilde formel sektörde çalışan ve 2017-2018 Eğitim Öğretim Döneminde haftada bir gün mesleki eğitim merkezine gelerek çıraklık eğitimi alan 14-18 yaş grubu 970 genç oluşturdu. Katılımcılara ulaşma kolaylığı ve madde kullanımını konusunda gençlerin işyerinde rahat cevap veremeyebileceği düşünüldüğünden,

araştırmanın mesleki eğitim merkezlerinde yapılmasına karar verildi. Çıraklık eğitimi, ilköğretimi bitirip bir üst öğretime gidemeyen ya da çeşitli nedenlerle örgün eğitimin dışında kalmış ortaöğrenim çağındaki gençlerin iş eğitimini kapsamaktadır.

Minimum örneklem sayısı, G*Power 3.1.9.2 istatistiksel paket programı kullanılarak, çalışma evreni 970, alkol kullanım yaygınlığı %48,6 olacak şekilde %95 güven düzeyi, %5 hata payıyla 275 kişi olarak belirlendi, çalışmaya bir il merkezi ve ilçelerinde yer alan toplam altı mesleki eğitim merkezinden tabakalı orantılı örnekleme yöntemi ile belirlenen 550 kişi alındı (Aydın & Çiftçi, 2016). Verilerinde tutarsızlık olan beş anket çalışma dışı bırakılarak araştırma, 545 gençle tamamlandı.

Veri Toplama Aracı

Çalışma verileri, araştırmacılar tarafından iki bölümden oluşan soru formu ile yüz yüze görüşülerek toplandı. On beş sorudan oluşan soru formunun ilk kısmında kişisel bilgiler, aile ve çalışma yaşamına ilişkin özellikler yer almaktaydı. Yirmi sekiz sorudan oluşan ikinci bölümde ise “Alkol ve Diğer Uyuşturucu Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Anketi Projesi- European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD), 2015”e yararlanılarak hazırlanan ve içeriğinde sigara, alkol ve uyuşturucu/uyarıcı madde deneme ve kullanmayla ilgili özellikler, yakın çevrede madde kullanan varlığı, maddeye erişim özellikleri yer almaktaydı. ESPAD, 1995’ten başlayarak dört yıllık aralarla tekrarlanan, 35 Avrupa ülkesinde 15-16 yaş grubu gençlerdeki madde kullanımını sorgulayan bir ankettir. Bu ankete 2003 yılında Türkiye de katılmıştır. Soruların cevaplaması 15-20 dakika sürdü. Öğrencilerin sorulara rahatça cevaplamaları ve birbirlerinden etkilenmemeleri için birer sıra ara ile oturtuldu, sınıflarda öğretmen bulunmadı.

Verilerin İşlenmesi

Verilerin sınıflamasında günde en az bir tane ve üzerinde sigara içenler “sigara kullanan”; son 30 günde en az bir kere alkol kullananlar “alkol kullanan”; son bir yılda en az bir kere uyuşturucu/uyarıcı madde kullananlar “uyuşturucu/ uyarıcı kullanan” ve sigara/alkol/uyuşturucu uyarıcılardan herhangi birini kullananlar “madde kullanan” olarak değerlendirildi. Son 30 günde en az bir defa, tek seferde beş veya daha fazla içki tüketimi “ağır içicilik” olarak tanımlandı. Ailede anne-baba-kardeşlerden herhangi biri madde kullanıyor ise “ailede kullanan var”; işyerinde patron/usta/diğer çırak madde kullanıyorsa “işyerinde kullanan var” olarak değerlendirildi (ESPAD, 2015).

Araştırmadan elde edilen veriler bir bilgisayar programı aracılığıyla tanımlayıcı istatistiklerden sayı, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma ve Ki-kare testi kullanılarak çözümlendi. Çıraklarda birden fazla madde kullanımını etkileyen risk faktörlerini belirlemek için Binary Lojistik Regresyon Analizi uygulandı. Tekli analizlerde istatistiksel anlamlılık gösteren değişkenler modele alındı, modelde Backward Stepwise metodu kullanıldı. Tüm analizlerde $p \leq 0.05$ anlamlı kabul edildi.

Bulgular

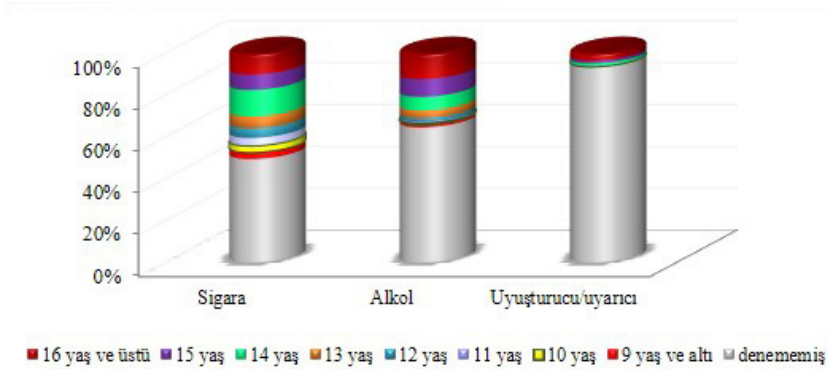
Gençlerin %82'si erkek, %27,5'i on yedi yaşında, %14,5'inin anne babasının ayrı olduğu, %32,3'ünün 13 yaş ve altında çalışmaya başladığı; %95'inin yasal sürenin üzerinde ve %61,5'inin üretim sektöründe çalıştığı saptanmıştır. Annelerin %91,9'u, babaların %80,4'ü, patronların %61,8'i, ustaların %60,2'si ortaokul ve altı eğitime sahiptir. Katılımcıların %96,6'sı anneleriyle, %89,9'u babalarıyla, %95,6'sı arkadaşlarıyla olan ilişkilerinden memnun olduğunu belirtmiştir (Tablo 1).

Çalışan her iki gençten bir sigarayı deneyimlemişken (%50,5), her üç deneyen gençten ikisi (%64,7) günde bir ve daha fazla sigara içmektedir. İlk deneyimleme yaşının dokuz yaş ve altına dek indiği, en sık 14 yaşta olduğu belirlenmiştir. Çalışan her üç gençten biri (%36) alkol denerken, deneyenlerin yarıdan fazlası (%54,6) son bir

Tablo 1.
Çalışan Gençlerin Tanıtıcı ve İş Yaşamına İlişkin Özellikler

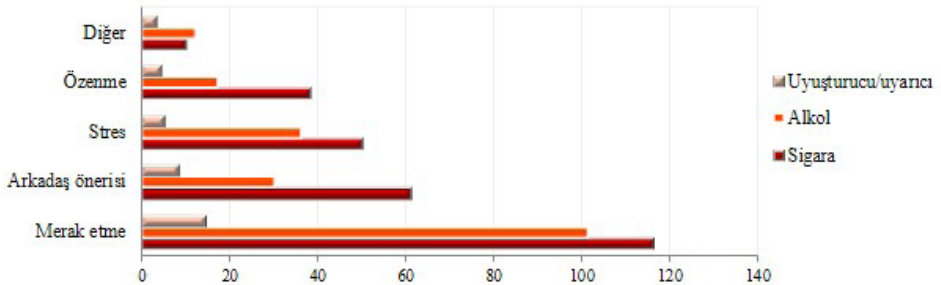
Özellikler	n	%		n	%
Cinsiyet			Çalıştığı sektör		
Erkek	447	82,0	Üretim sektörü	335	61,5
Kadın	98	18,0	Motorlu araçlar	85	15,6
	14	2	Elektrik-elektronik	83	15,2
	15	140	Makine teknolojisi	36	6,6
Yaş	16	145	Mobilya ve ahşap tek.	32	5,9
	17	150	Gıda teknolojisi	7	1,3
	18	108	İnşaat teknolojisi	3	0,6
Annenin eğitim durumu			Bilişim teknolojisi	2	0,4
Ortaokul ve altı	501	91,9	Endüstriyel otomasyon	1	0,2
Lise ve üstü	44	8,1	Otomotiv	1	0,2
Babanın eğitim durumu			Diğer	85	15,6
Ortaokul ve altı	438	80,4	Hizmet sektörü	210	38,5
Lise ve üstü	107	19,6	Kuaförlük/berberlik	210	38,5
Hane aylık geliri			İlk çalışma yaşı		
Asgari ücret ve üzeri	371	68,1	13 yaş ve altı	176	32,3
Asgari ücret altında	174	31,9	14 yaş	112	20,6
Anne baba sosyal durumu			15 yaş	163	29,9
Birlikte	466	85,5	16 yaş ve üzeri	94	17,2
Ayrı	79	14,5	Günlük çalışma süresi		
Anne ilişki durumu			Yasal sürenin üzerinde	518	95,0
Memnun	527	96,6	Yasal süreye uygun	27	5,0
Memnun değil/ilişki yok	18	3,4	Haftalık ücreti		
Baba ilişki durumu			Yasal ücretten az	291	53,4
Memnun	490	89,9	Yasal ücret	254	46,6
Memnun değil/ilişki yok	55	10,1	Patronun eğitim durumu		
Arkadaşlarla ilişki durumu			Ortaokul ve altı	337	61,8
Memnun	521	95,6	Lise ve üstü	208	38,2
Memnun değil/ilişki yok	24	4,4	Ustanın eğitim durumu		
			Ortaokul ve altı	328	60,2
Toplam	545	100	Lise ve üstü	217	39,8

ayda alkol kullanmıştır, ağır içicilik yaygınlığı %2,6'dır. Gençlerin %1,3'ü (7 kişi) alkolü ilk kez dokuz yaş ve altında denemişken, ilk deneme 13 yaşta artmıştır, en sık 16 yaş ve üstündedir (%12,1-66 genç). Gençlerden %6,2'si uyuşturucu/uyarıcı denemiştir. İlk deneme yaşının 12 yaşa dek indiği (1 kişi- %0,02), en sık deneme yaşının %3,4'ünde (19 kişi) 16 yaş ve üstünde olduğu saptanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışan Gençlerde Madde Denemeye İlişkin Yaş Özellikleri.

Sigara, alkol ve uyuşturucu/uyarıcıya başlama nedeni çoğunlukla merak nedeniyle olurken (sırasıyla %42,2, %51.5, %41,2), bunu arkadaş önerisi ve stres izlemiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Maddeye Başlama Nedenleri.

Sigara kullanımı ve uyuşturucu/uyarıcı kullanımı yaşa göre farklılaşırken ($p < 0,05$), cinsiyet, anne-baba-patron eğitim düzeyi, arkadaşlarla ilişkiden memnuniyete göre farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$) (Tablo 2). Anne babası birlikte olmayanlarda olanlara göre sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanımı; anne ve baba ile ilişkisinden memnun olmayan ya da ilişkisi olmayanlarda memnun olanlara göre sigara, alkol kullanımı; baba ile ilişkisinden memnun olmayan ya da ilişkisi olmayanlarda, baba ile ilişkisinden memnun olanlara göre uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı daha yüksektir ($p < 0,05$). Madde kullananlar arasında kullanmayanlara göre sigara, alkol ve uyuşturucu/uyarıcıya kolay eriştiğini ifade edenler daha fazladır ($p < 0,05$) (Tablo 2).

Tablo 2. Çalışan Gençlerin Tanıtıcı Özellikleri, İlişkilerinden Memnuniyeti ve Maddeye Erişim Özelliklerine Göre Madde Kullanım Özellikleri

Özellikler*	Sigara kullanımı*				Alkol kullanımı**				Uyuşturucu/uyarıcı kullanımı***							
	Hayır	Evlet	%	χ ²	Hayır	Evlet	%	χ ²	Hayır	Evlet	%	χ ²				
Cinsiyet	Erkek	286	64,0	161	36,0	1,03	355	79,4	92	20,6	1,42	422	94,4	25	5,6	0,36
	Kadın	68	69,4	30	30,6	0,31	83	84,7	15	15,3	0,23	94	95,9	4	4,1	0,55
Yaş	14	1	50,0	1	50,0	45,20	2	100,0	0	0,0	8,76	2	100,0	0	0,0	11,58
	15†	116	82,9	24	17,1	<0,01	120	85,7	20	14,3	0,07	138	98,6	2	1,4	0,02
	16	101	69,7	44	30,3		117	80,7	28	19,3		138	95,2	7	4,8	
	17	89	59,3	61	40,7		122	81,3	28	18,7		142	94,7	8	5,3	
	18††	47	43,5	61	56,5		77	71,3	31	28,7		96	88,9	12	11,1	
Anne eğitim	Ortaokul ve altı	328	65,5	173	34,5	0,72	406	81,0	95	19,0	1,77	475	94,8	26	5,2	0,21
	Lise ve üstü	26	59,1	18	40,9	0,40	32	72,7	12	27,3	0,18	41	93,2	3	6,8	0,72+
Baba eğitim	Ortaokul ve altı	290	66,2	148	33,8	1,55	354	80,8	84	19,2	0,29	415	94,7	23	5,3	0,02
	Lise ve üstü	64	59,8	43	40,2	0,21	84	78,5	23	21,5	0,59	101	94,4	6	5,6	0,88
Hane geliri	Asgari ücretin altı	125	71,8	49	28,2	5,32	142	81,6	32	18,4	0,25	169	97,1	5	2,9	3,04
	Asgari ücret/ üstü	229	61,7	142	38,3	0,02	296	79,8	75	20,2	0,62	347	93,5	24	6,5	0,08
Anne- baba sosyal durum	Anne-baba birlikte	321	68,9	145	31,1	21,81	384	82,4	82	17,6	8,45	445	95,5	21	4,5	4,24
	Anne baba ayrı	33	41,8	46	58,2	<0,01	54	68,4	25	31,6	<0,01	71	89,9	8	10,1	0,05+
Anne	Memnun	349	66,2	178	33,8	11,30	427	81,0	100	19,0	4,37	501	95,1	26	4,9	4,76
	Memnun değil/ ilişkisi yok	5	27,8	13	72,2	0,01	11	61,1	7	38,9	0,04	15	83,3	3	16,7	0,06+
Baba	Memnun	334	68,2	156	31,8	21,97	400	81,6	90	18,4	4,93	469	95,7	21	4,3	10,33
	Memnun değil/ ilişkisi yok	20	36,4	35	63,6	<0,01	38	69,1	17	30,9	0,03	47	85,5	8	14,5	<0,01+
Arkadaş	Memnun	341	65,5	180	34,5	1,28	419	80,4	102	19,6	0,02	494	94,8	27	5,2	0,45
	Memnun değil/ ilişkisi yok	13	54,2	11	45,8	0,26	19	79,2	5	20,8	0,80	22	91,7	2	8,3	0,37+
Maddeye erişim	Kolay	172	49,3	177	50,7	1,05	190	66,4	96	33,6	74,05	53	67,9	25	32,1	1,29
	Zor/bilmiyor	182	92,9	14	7,1	<0,01	248	95,8	11	4,2	<0,01	463	99,1	4	0,9	<0,01
Toplam		354	65	191	35		438	80,4	107	19,6		516	94,7	29	5,3	

*Günde en az bir tane ve üzerinde sigara içenler, **Son 30 günde en az bir kere alkol kullananlar, ***Son bir yılda en az bir kere uyuşturucu/uyarıcı madde kullananlar

†16,17,18 yaşlarla fark vardır. ††16,17 yaşlarla fark vardır. + Fisher Exact test

Tablo 3. Çalışan Gençlerin Çalışma Yaşamı ve Çevresinde Madde Kullanım Kişi Varlığına Göre Madde Kullanım Özellikleri

Özellikler	Sigara kullanımı				Alkol kullanımı				Uyuşturucu/uyarıcı kullanımı						
	Hayır		Evet		Hayır		Evet		Hayır		Evet				
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%			
Çalıştığı sektör															
Hizmet sektörü	145	69,0	65	31,0	171	81,4	39	18,6	196	93,3	14	6,7	0,23		
Üretim sektörü	209	62,4	126	37,6	267	79,7	68	20,3	320	95,5	15	4,5	0,27		
Günlük çalışma süresi															
Uygun olan	19	70,4	8	29,6	24	88,9	3	11,1	25	92,6	2	7,4	0,25		
Uygun olmayan	335	64,7	183	35,3	414	79,9	104	20,1	491	94,8	27	5,2	0,65		
İlk çalışmaya başlama yaşı															
Yasalara uygun	229	64,1	128	35,9	285	79,8	72	20,2	337	94,4	20	5,6	0,01		
Yasaların altında	110	65,9	57	34,1	136	81,4	31	18,6	158	94,6	9	5,4	0,92		
Çalışma ücreti															
Uygun olan	168	57,7	123	42,3	227	78,0	64	22,0	270	92,8	21	7,2	4,45		
Uygun olmayan	186	73,2	68	26,8	211	83,1	43	16,9	246	96,9	8	3,1	0,04		
Patron eğitim düzeyi															
Ortaokul ve altı	225	66,8	112	33,2	271	80,4	66	19,6	319	94,7	18	5,3	0,01		
Lise ve üstü	129	62,0	79	38,0	167	80,3	41	19,7	197	94,7	11	5,3	0,98		
Usta eğitim düzeyi															
Ortaokul ve altı	224	68,3	104	31,7	263	80,2	65	19,8	310	94,5	18	5,5	0,05		
Lise ve üstü	130	59,9	87	40,1	175	80,6	42	19,4	206	94,9	11	5,1	0,83		
Ailede kullanılan															
Var	198	57,4	147	42,6	236	53	54,6	44	45,4	49,50	8	57,1	6	42,9	40,19
Yok	156	78,0	44	22,0	385	85,9	63	14,1	508	95,7	23	4,3	<0,01		
İş yerinde kullanılan															
Var	211	57,0	159	43,0	318,1	68	63,6	39	36,4	23,86	10	62,5	6	37,5	45,78
Yok	143	81,7	32	18,3	370	84,5	68	15,5	506	95,7	23	4,3	<0,01		
Arkadaşlardan kullanılan															
Var	95	49,7	96	50,3	32,65	30	50,8	29	49,2	41,30	6	60,0	4	40,0	28,64
Yok	245	74,5	84	25,5	359	84,7	65	15,3	443	96,1	18	3,9	<0,01		
Toplam	354	65,0	191	35,0	438	80,4	107	19,6	516	94,7	29	5,3			

Çalışma sektörü, günlük çalışma süresi, ilk çalışmaya başlama yaşına göre madde kullanımını farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Çalışma ücreti yasalara uygun ve üzerinde olanlarda yasaların altında ücret alanlara göre sigara ve uyuşturucu/uyarıcı kullanımı; usta eğitim düzeyi lise ve üzeri olanlarda ortaokul ve altı olanlara göre sigara kullanımını daha fazladır ($p<0,05$). Ailede, işyerinde ve arkadaşları arasında sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullananlarda kullanmayanlara göre madde kullanımını daha fazladır ($p<0,05$) (Tablo 3).

Çalışan gençlerin %22,6'sı sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcılardan sadece birini kullanırken, %14,3'ü bu maddelerden ikisini, %2,9'u ise hem sigara ve alkol hem de uyuşturucu/uyarıcı kullanmaktadır. Birden fazla madde kullanımını etkileyen risk faktörlerinin Binary Lojistik Regresyon Analizi ile değerlendirilmesinde ikili analizlerde önemlilik gösteren faktörler (hane aylık gelir, anne baba birlikteliği, anne-baba ilişki memnuniyeti, sigara/alkol/uyuşturucu-uyarıcıya erişim kolaylığı, çalışma ücreti, usta eğitim, ailede-işyerinde-arkadaşlar arasında sigara/alkol/uyuşturucu-uyarıcı kullanan varlığı) değerlendirilmeye alınmıştır. Regresyon modeli anlamlıdır (Ki-kare=133,01, $p<0,01$). Model Nagelkerke R^2 sigara kullanma üzerindeki değişimin %44,9'unu açıklamıştır. Gençlerin birden fazla madde kullanımını anne ile ilişkisinden memnun olmama/anneyle ilişkinin olmaması 5,1 kat (OR=5,10), işyerinde sigara kullanan kişinin olması 5,5 kat (OR= 5,48), arkadaşlardan alkol kullananın olması 2,5 kat (OR=2,53), sigaraya kolay erişim 7,2 kat (OR=7,23), alkole kolay erişim 2,6 kat (OR=2,62), uyuşturucu/uyarıcıya kolay erişim 5,5 kat (OR=5,47) artırmaktadır ($p<0,05$) (Tablo 4).

Tablo 4.

Çalışan Gençlerin Birden Fazla Madde Kullanımını Etkileyen Risk Faktörlerinin Binary Lojistik Regresyon Analizi ile Değerlendirilmesi

Değişkenler	β	p	OR	%95 Güven Düzeyi
Anne ile ilişkiden memnuniyet				
Memnun: 0	1,63	0,02	5,10	1,36-19,18
Memnun değil/ ilişki yok: 1				
İşyerinde sigara içen kişi varlığı				
Yok: 0	1,70	<0,01	5,48	2,01-14,97
Var: 1				
Arkadaşlardan alkol kullanan varlığı				
Yok: 0	0,930	0,03	2,53	1,07-5,97
Var: 1				
Sigaraya erişim				
Zor: 0	1,98	0,01	7,23	1,55-33,73
Kolay:1				
Alkole erişim				
Zor: 0	0,96	0,05	2,62	1,02-6,75
Kolay:1				
Uyuşturucu/ uyarıcıya erişim				
Zor: 0	1,70	<0,01	5,47	2,68-11,17
Kolay:1				
Sabit sayı	-6,06	<0,01		

Tablo 5.
Çalışan Gençlerin Madde Kullanım Durumlarının Birbiri ile İlişkisi

Özellikler		Madde kullanımı									
		Alkol					Sigara				
		Evet		Hayır		χ^2	Evet		Hayır		χ^2
		n	%	n	%	p	n	%	n	%	p
Uyuşturucu/uyarıcı kullanımı	Evet	16	55,2	13	44,8	24,52	28	96,6	1	3,4	50,90
	Hayır	91	17,6	425	82,4	<0,01	163	31,6	353	68,4	<0,01
Sigara kullanımı	Evet	82	42,9	109	57,1	1,01					
	Hayır	25	7,1	329	92,9	<0,01					

Uyuşturucu/uyarıcı kullananlarda alkol ve sigara kullanımı, sigara kullananlarda alkol kullanımı daha fazladır ($p<0,01$) (Tablo 5).

Tartışma

Araştırmanın verileri, genç çalışanlar arasında madde kullanımı yönüyle riskli grupların belirlenmesine dönük veriler sunmaktadır. Çalışmada tanımlanan risk faktörleri taranarak maddeye başlama ve devam etme riski yüksek grupları belirlemek kolaylaşabilir. Okul hemşireleri, toplum sağlığı çalışanları, öğretmenler ve psikolojik danışmanlarca hedef gençlere danışmanlık sağlanarak madde kullanım davranışları değiştirilebilir.

Çalışan gençlerde sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanımı yetişkinlerden ve okuyan yaşlılarından yüksektir. Gençlerdeki madde kullanımı, yetişkinlikteki kullanımın aynası olarak görülmektedir (WHO, 2018). Çalışan gençlerin madde kullanım sıklıkları yetişkinlerle karşılaştırıldığında, günlük sigara kullanımının dünya ortalamasından (%21) yüksek, Türkiye ortalamasına benzer (%31,5); son bir ayda olan alkol kullanımının dünya ortalamasından (%43) düşük, Türkiye ortalamasından (%8,6) yüksek, uyuşturucu uyarıcı kullanımının dünya ortalamasına (%5,5) benzer, Türkiye ortalamasından yüksek (%0,8) olduğu görülmektedir (UNODC, 2019; TUBİM, 2018).

Otuz beş Avrupa ülkesinden 15-16 yaş grubu 96 bin öğrenci ile gerçekleştirilen uluslararası çalışmada her gün sigara kullanımı, son bir ayda alkol kullanımı ve uyuşturucu/uyarıcı kullanımı yaygınlığının sırasıyla %21, %47, %7,7 olduğu; Türkiye/İstanbul'da aynı yaş grubunda 4899 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada ise %5,6, %12,7, %,4,4 olduğu saptanmıştır (ESPAD, 2015; Evren ve ark., 2014). Normal eğitime devam edenlerde yapılan araştırmalarda benzer kullanım oranları olduğu belirtilmektedir (Akkuş, Karaca, Şener, & Ankaralı, 2017; Pumariega ve ark., 2014). Çalışan gençlerde, sigara dışında alkol ve madde kullanımının Avrupa ülkeleri ile benzer olduğu görülürken, Türkiye'de normal eğitime devam eden yaşlılarından daha yüksek kullanım oranları dikkat çekmektedir.

Yaş özellikleri, yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışmaları, çıraklık eğitime devam etme özellikleri ve ölçme değerlendirme yöntemlerindeki farklılıklara rağmen çalışan gençlerdeki sigara kullanım yaygınlığının %22 ile %35 arasında değiştiği

görülmektedir (Mersin’de MEM’e devam eden 14-18 yaş grubu çıraqlarda %22,2 (Öncü ve ark., 2013), Manisa’da MEM’e devam eden üretim sektöründe çalışan, 15-18 yaş grubu gençlerde %34,9 (Dinç, Altıparmak, Yılmaz, Yaslı, & Türel 2014) İzmir Çiğli’de Organize Sanayi Bölgesinde çalışan 15-18 yaş çalışanlarda %41,9 (Ersü ve ark., 2018). Almanya’da yapılan iki araştırmada Hanke ve ark. (2013) günlük sigara kullanım yaygınlığının 16-20 yaş grubu çalışanlarda %36,9 olduğunu; Montag ve ark. (2015) 34 okul, 15 kurs merkezinden 5688 çırakla yaptıkları çalışmada %40,7’olduğunu belirtmiştir (Hanke ve ark., 2013; Montag ve ark., 2015). Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda çalışma hayatında yer almanın, sigara kullanımında 2,5 kat (Dinç, 2014), alkol kullanımında iki kat (Wakai, Miura ve Umenai, 2005), ağır içicilikte iki- 4,5 kat (İlhan, Demirbaş ve Doğan, 2005; Osilla ve ark., 2013), esrar kullanımında üç kat (Wakai ve ark., 2005) artan riski beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Erken yaşlarda çalışma dünyasına katılan gençlerin yetişkinleri model alması, iş hayatının getirdiği ek stres yükü yanında, görece ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ile maddeye erişimlerinin kolaylaşmasının madde kullanımı artışında etkili olabileceği söylenebilir. Yapılan araştırmada gençlerin sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcıya başlama nedenleri arasında ilk sıralarda merak etme ve stresin gelmesi; çalışma ücreti daha yüksek olanlar ile maddeye kolay eriştiğini bildirenlerde madde kullanımlarının yüksek olması bu görüşü destekler niteliktedir.

Mevcut çalışma bulgularında olduğu gibi sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı deneme, bu maddelerin kullanımını arttıran durumlardandır. Dünya Sağlık Örgütü, hayatın herhangi bir döneminde sigara denemenin pazarlama etkisi, akran baskısı ve evdeki maruziyeti gösterdiğini belirtirken; günlük kullanımın ise daha ciddi ele alınması gereken bir durum olduğuna işaret etmektedir. DSÖ’ye göre kullananların yaklaşık iki katı kadar sigara deneyen varken, çalışma grubundaki gençlerde deneyenlerin üçte ikisinin düzenli kullanıma geçtiği görülmektedir (WHO, 2015).

Çalışan gençlerde alkol kullanım sıklığı (son bir ayda) %7 ile %69 arasında geniş bir kullanım aralığı göstermektedir (Almanya’da %68,9, (Montag ve ark., 2015), Balıkesir’de %60 (Avcı, 2017), Tayland’da %63 (Wakai ve ark., 2005), İzmir’de %39,8 (Ersü ve ark., 2018), Ankara %7,40 (İlhan ve ark., 2005), Almanya’da %7 (Tomczyk ve ark., 2016)). Kültürel farklılıklar, bölgelerde kullanım ve maddeye erişim özelliklerinin değişmesinin sonuçlarda etkili olabileceği düşünülmüştür. 30 Avrupa ülkesinde erişkin nüfusta son altı yılda alkol kullanımını %5’e varan düzeyde azalsa da gençler arasında ağır içiciliğin önemini koruduğu belirtilmektedir. Dünyada 15-19 yaşlarda ağır içicilik %1,6 iken, Osilla ve ark. (2013) çalışan gençlerde ağır içicilik yaygınlığını %2 olarak bildirmiştir (WHO, 2018; Osilla ve ark., 2013). Küresel düzeyde verilen rakamlara ve Avrupalı gençlere göre oldukça düşük oranlarda olsa da, ağır içiciliğin, çalışma grubunda yer alan her 20 gençten biri için alkol bağımlılığı riskini belirleyen önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir (WHO, 2018).

Yapılan araştırmalarda çalışan gençlerde uyuşturucu/uyarıcı kullanım yaygınlığı- nın %2,7- %8,6 arasında değiştiği; uyuşturucu/uyarıcı denemenin çoğunlukla 14 ve 15’li yaşlarda olduğu ifade edilmektedir (Avcı, 2017; Montag ve ark., 2015; Osilla ve ark., 2015, 2013, Öncü ve ark., 2013). Sıklıkla kullanılan uyuşturucu/uyarıcı maddeler esrar, bali, tiner, uçucu gazlar olarak sıralanırken, çalışanlar gençlerde, çalışmayanlara göre madde kullanım riskinin üç kata kadar çıktığı belirtilmektedir (Avcı, 2017; Öncü ve ark., 2013; Ramchand ve ark., 2009). alışan gençlerde genel popülasyondan ve okuyan yaşlıtlarından yüksek kullanım oranlarından dolayı, kullanılan uyuşturucu/ uyarıcı tiplerinin belirlenmesi ve iş sürecinde kullanılan maddelerin denemeyi kolaylaştırıcı bir evre yaratıp yaratmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırmalarda tütün, esrar ve ağır içiciliğin ergenlik öncesi dönemde başladığı, ergenlik süresince arttığı, 18-22 yaşta (geç ergenlikte ve genç yetişkinlikte) pik yaptığı; 25 yaşından sonra düşüşe geçtiği belirtilmektedir (UNODC, 2018; Nelson, Ryzin ve Dishion, 2015; Pumariega ve ark., 2014). Literatüre benzer şekilde yapılan çalışmada da maddeye yönelme nedenleri içerisinde merak duygusunun önemli bir yere sahip olduğu (Erdamar ve Kurupınar, 2014; Unlu ve Evcin, 2015) ve özellikle 12-14 ve 15-17 yaşların maddeyle tanışma açısından kritik yaşlar olduğu ifade edilebilir (UNODC, 2018). Ülkemizde yetişkinlerle 2018’de yapılan ulusal çalışmada ilk kez madde deneme yaşı ortalaması tütün, alkol ve esrar için sırasıyla 18, 20 ve 19 olarak belirtilmiştir. Çalışma grubunda yer alan gençlerin genel Türk popülasyonundan dört yaş daha erken madde ile tanıştıkları görölmektedir (Sigara 14, alkol 16, madde 16 yaş) (TUBİM, 2018). Yapılacak girişimsel çalışmalarla maddeye başlama yaşının birkaç yıl ötelenmesi maddelerin sağlığına verdiği zararı yarı yarıya azaltabilir (Urrutia-Pereira, Oliano, Aranda, Mallol, & Sole, 2017).

Mevcut alışmada, ESPAD (2015) bulgularına benzer şekilde, az sayıda olsa da dokuz yaş ve altında sigara ve alkol deneyenlerin; 14 yaşta madde kullanan gençlerin olması sigara alkol satışında yasal sınırlamanın ve madde denetiminin güçlü şekilde sürdürölmesi gerekliliğini bir kez daha göstermiştir. Tüm maddeler için 16 yaşında kullanım yaygınlığındaki hızlı artış, yaş artışı ile kullanım yaygınlığının artması, bağımlılığı önlemede erken müdahalenin özellikle kırılmanın daha fazla olduğu 16-17 yaştan önce yapılmasının önemini göstermesi yönüyle önemlidir (Akkuş ve ark., 2017; Din ve ark., 2014). Yaş arttıķça deneme ve kullanımın artması çalışma yaşamında iş yükünün artışı, gelecek kaygısı, yetişkin davranışlarına yönelimlerin artmasıyla ilişkili olabilir. Öğretmenler, okul hemşireleri ve toplum sağlığı merkezlerince çalışan gençler arasında madde denemenin önlenmesine dönük eğitimler için en uygun dönemin ıraklığın ilk yılları olduğu söylenebilir.

Küresel düzeyde erişkin her bir kadına karşılık beş erkek sigara içmekte, 1,7 erkek alkol kullanmakta, 2,5 erkek uyuşturucu/uyarıcı kullanmaktadır (UNODC, 2018;

WHO, 2015, 2018). Türkiye verilerinde erkeklerde kadınlara göre sigara kullanımı iki, alkol üç ve madde kullanımı altı kat fazladır (TUBİM, 2018). Yapılan çalışmalar, genç erkeklerde madde kullanımı ve buna bağlı sorunların genç kadınlara göre daha yaygın olduğunu gösterirken (Evren ve ark., 2014; Montag ve ark., 2015), son yıllarda cinsiyetler arasındaki farkın azaldığı ifade edilmektedir (Şener, Akkuş, Karaca, & Cangür, 2018; UNODC, 2018). Sosyal ve kültürel özellikler benzer hale geldiğinde DSÖ, cinsiyette kullanımın farklılaşmayacağını öngörmektedir. Yapılan çalışmada da cinsiyete ilişkin fark bulunmamıştır. Genç kadın çırakların, erkek egemen iş çevrelerinde sosyal çevrelerinden etkilenerek madde kullanımına başlamış olması, gelir elde etmesiyle maddeye erişiminin artması, cinsiyetler arasındaki makasın daralmasında etkili olabilir.

Anne ve babayla birlikte yaşamak gencin her türlü madde kullanım riskini azaltmaktadır. Hoffman (2017) tarafından anne babanın birlikte olmadığı durumlarda tek anne, tek baba, büyükanne ve büyükbabayla ya da üvey anne baba ile yaşamının alkol ve esrar kullanımı riskini arttırdığı belirtilmiştir. Tek ebeveynli hanelerde düşük gelirin bekar ebeveynlerin denetimlerini ve çocuklarına olan desteği azaltabileceği belirtilirken, aile içi sosyal karışıklığının aile yapısının değişmesiyle artan stresin gencin madde kullanımı ile ilişkili olabileceği belirtilmektedir (Hoffmann, 2017). Yapılan araştırmada gencin anne-baba ilişkilerinden memnuniyetinin sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanımı üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Diyarbakır'da 17-18 yaş 201 ergenle yapılan çalışmada bağımlılık yapıcı madde kullananlara göre madde kullanmayan ergenlerin anne-baba ilgi ve alakasının daha fazla, katı sınırlamaların daha az olduğu ifade edilmiştir (Oğuz & Özçelik, 2018). Çalışan gençlerde madde kullanımını önleme ve maddeyi bırakma programlarında aileyle sağlıklı bağların kurulmasının öneminin vurgulanması ve sosyal desteğin güçlendirilmesi gencin madde baskısına karşı güçlenmesini sağlayabilir (Chung & Joung, 2015).

Evinde daha az, yetişkin denetimi olmaksızın dışarıda daha fazla vakit geçiren gençlerin madde kullanma riskinin arttığı ifade edilmektedir (Hoffmann, 2017). Gençlerin madde kullanımını önemli ölçüde azaltan ve diğer ülkelere de örnek gösterilen İzlanda Modeli'nde koruyucu önlem olarak gencin akşam ondan sonra sokağa çıkması kısıtlanmıştır. Çalışma grubunda uzun saatler işyerinde kalan gençlerin akşam saatlerinde ev dışında bulunmaları da bir risk faktörü olarak düşünülebilir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2018). Yapılan çalışmada fark bulunamamasında gençlerin tamamına yakınının uzun süreler çalışmasının etkili olabileceği düşünülmüştür.

Aile ve iş yerinde sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanmanın olması gencin madde kullanımı için güçlü risklerdendir. Ailede alkol ve madde kullananın olmasının gencin madde kullanma riskini 1,5 ile yedi kata varan ölçüde arttırdığı belirtilmektedir. Türkiye Uyuşturucu Raporu'nda da (2014) yaşam boyu madde kullananların %73'ünün

ailesinde tütün ya da alkol dışında başka bir madde kullanan kişi olduğu belirtilmektedir (TUBİM, 2014). Sosyal öğrenme yoluyla ailede ebeveynin işyerinde ustanın rol model alınması; ebeveynin/ ustanın davranışının maddeye başlamada kolaylaştırıcı olması yanında gencin yakın çevresinde maddeye kolay erişebilmesinin, gencin şimdi ve yetişkinlikteki sigara/alkol/esrar kullanma riskini arttırdığı ifade edilmektedir (Alberg & Korte, 2014; Loughlin ve ark., 2018). Son 20 yılda 25 Avrupa ülkesinde 15-16 yaş grubu gençlerde esrara kolaylıkla erişim %22'den %32'ye çıkarken beraberinde esrar denemenin de %11'den %17'ye yükseldiği görülmektedir (ESPAD, 2015). Sigara ve alkol kullanımının yetişkinler için yasal olması nedeniyle gençler tarafından da kolay ulaşılabilen maddeler olabileceği düşünülürken, araştırma bulgusu olarak saptanan, uyuşturucu/uyarıcılarının da kullanıcıları tarafından kolay erişilebilir olması dikkat çekicidir. İşyerlerinin, -sigara, alkol satış noktalarının-, gençlerin kolay eriştiği uyuşturucu/uyarıcı pazarlarının daha sık denetlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Gençlerde madde kullanımına neden olan çevresel risk faktörleri üzerine yapılan çalışmalarda 14-16 yaş arasındaki gençlerde maddeye başlamada önemli etkenlerden birinin araştırma bulgusuna benzer şekilde arkadaşın madde kullanımı olduğu belirtilmektedir (Akkuş ve ark., 2017; Dinç ve ark., 2014; Şener ve ark., 2018). Evren ve ark. (2014) tarafından alkol kullanan arkadaşı olan öğrencilerin sigara kullanım riskinin 1.54 kat, uyuşturucu/uyarıcı kullanım riskinin 1.68 kat arttığı belirtilmiştir (Evren ve ark., 2014).

Gençlerin çalıştığı sektöre göre madde kullanım durumları incelendiğinde farklı sonuçların olduğu görülmektedir. Dinç ve ark. (2014) Manisa'da üretim sektöründe çalışanlarda sigara kullanımının daha yaygın olduğunu saptarken, Almanya'da hizmet ve ticarete dayalı işlerde çalışan gençlerde prevalansın daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Dinç ve ark., 2014; Montag ve ark., 2015). Çalışılan sektör kadar çalışma koşulları ve yapılan işin de işe bağlı gerilimi arttırarak madde kullanımında etkili olabileceği söylenebilir. Gelecek çalışmalarda madde kullanımında risk faktörü olarak iş geriliminin de değerlendirilmesi önerilir.

Araştırmalar gençlerde çoğunlukla birden fazla madde kullanımının birlikte olduğunu göstermektedir (Merrin, Thompson, & Leadbeater, 2018; Tomczyk ve ark., 2016; Pumariega ve ark., 2014). 35 Avrupa ülkesinde okuyan gençler arasında en az bir kez sigara kullananlardan, %93'ünün ayrıca alkol, %32'sinin esrar kullandığı; uyuşturucu/uyarıcı kullanan öğrencilerin alkol kullandığı; alkol kullanan öğrencilerin yarıdan fazlasının sigara içtiği, beşte birinin esrar kullandığı saptanmıştır (ESPAD, 2015). Benzer çalışmalarda olduğu gibi yapılan çalışmada da gençlerde maddeye başlamak için sigaranın giriş kapısı niteliğinde olduğu, uyuşturucu/uyarıcı kullanımının çoğunlukla sigara ve alkol kullanımı ile beraber olduğu görülmektedir (Evren ve ark., 2014; Merrin ve ark., 2018). Ergenlikte çoklu madde kullanımının

beyin gelişimi yanında sosyal ve ekonomik sonuçları yeterince ele alınmamış olsa da buna ilişkin kaygıların literatürde yer aldığı görülmektedir (Merrin ve ark., 2018; Pumariega ve ark., 2014). Aynı zamanda çoklu madde kullanımı iş güvenliğini de riske atarak gençlerin daha fazla kazaya açık hale gelmesine neden olabilecek bir faktördür (Dragano ve ark., 2015). Değişime en dirençli grubu oluşturan çoklu madde kullanıcıların çalışan gençler içerisinde öncelikle ele alınması gereken grup olduğu söylenebilir (Merrin ve ark., 2018).

Çalışan gençlerde madde kullanım yaygınlığı normal eğitime devam eden yaşlılardan ve yetişkinlerden yüksektir. Sigara kullanımı, alkol ve madde kullanımı riskini arttırmaktadır. Madde kullanımında ailesel faktörler önemli belirleyiciler olurken, ailede, işyerinde ve arkadaşları arasında sigara alkol, uyuşturucu/uyarıcı kullanımının olması madde kullanma riskini arttırmaktadır. Gençler arasında 15-16 yaş grubunda, aile ve işyerinde madde kullanım öyküsü olan, aile ilişkilerinden memnun olmayan, parçalanmış aile yapısına sahip çalışanlar yüksek riskli grup olarak belirlenmiştir.

Maddeye erişim, madde kullanımında önemli bir risk faktörü olduğundan sigara, alkol satışı ve tüketiminin denetlenmesi, okullarda ve işyerlerinde sigara karşıtı programların uygulanması, okul hemşireleri ve diğer sağlık hizmeti sağlayıcıları tarafından aile, okul, işyeri temelli madde kullanımını önleme programlarının yürütülmesi ve madde kullananlar için uygun tedavinin sağlanması alınabilecek önlemler içerisinde sıralanabilir. İş yaşamını iyileştirme programlarının gençlerin çalıştıkları yerler öncelikli olmak üzere yaygınlaştırılması; çalışan gençlerde madde kullanımındaki değişimleri belirlemek üzere kohort çalışmalarının yapılması önerilir.

Araştırmanın Sınırlıkları

Bu araştırmaya İl sınırları içerisinde bulunan ve mesleki eğitim merkezlerinde öğrenim gören 14-18 yaş grubu gençler dahil edildiğinden çalışma sonuçları mesleki eğitim merkezi dışındaki liselere ve informal sektörde çalışanlara genellenemez. Çalışma kesitsel nitelikte olduğundan kesin bir neden sonuç ilişkisi sunmamaktadır. Madde kullanım yaygınlığı gençlerin öznel ifadelerine dayalı olduğu için gençler madde kullanımlarını olduğundan daha az göstermiş olabileceğinden madde kullanımının değerlendirilmesinde biyolojik belirteçler gibi daha özgün değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınırken uyuşturucu/uyarıcı madde adlarının çıkarılması istendiği için araştırmada gençlerin kullandığı uyuşturucu/uyarıcı madde türleri değerlendirilememiştir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için Etik Komite onayı Mersin Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır (08.02.2018/ 2018/66).

Hasta Onamı: Yazılı katılımcı onamı bu çalışmaya katılan gençlerden ve ailelerinden alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - Ü.Y., E.Ö.; Tasarım - Ü.Y., E.Ö.; Denetleme - Ü.Y., E.Ö.; Kaynaklar - Ü.Y., E.Ö.; Malzemeler - Ü.Y., E.Ö.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - Ü.Y., E.Ö.; Analiz ve/veya Yorum - Ü.Y., E.Ö.; Literatür Taraması - Ü.Y., E.Ö.; Yazıyı Yazan - Ü.Y., E.Ö.; Eleştirel İnceleme - Ü.Y., E.Ö.; Diğer - Ü.Y., E.Ö.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the Clinical Research Ethics Committee of Mersin University (08.02.2018/ 2018/66).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the youth and parent's of the youth who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - Ü.Y., E.Ö.; Design - Ü.Y., E.Ö.; Supervision - Ü.Y., E.Ö.; Resources - Ü.Y., E.Ö.; Materials - Ü.Y., E.Ö.; Data Collection and/or Processing - Ü.Y., E.Ö.; Analysis and/or Interpretation - Ü.Y., E.Ö.; Literature Search - Ü.Y., E.Ö.; Writing Manuscript - Ü.Y., E.Ö.; Critical Review - Ü.Y., E.Ö.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Akkuş, D., Karaca, A., Şener, D. & Ankaralı, H. (2017). Lise öğrencileri arasında sigara ve alkol kullanma sıklığı ve etkileyen faktörler. *Anadolu Klin/Anatol Clin*, 22(1), 36-45. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.245632> [Crossref]
- Alberg, A. J. & Korte, J. E. (2014). Invited commentary: Parental smoking as a risk factor for adult tobacco use: can maternal smoking during pregnancy be distinguished from the social environmental influence during childhood? *American Journal of Epidemiology*, 179(12), 1418-1421. <https://doi.org/10.1093/aje/kwu079> [Crossref]
- Avcı, D. (2017). The prevalence of substance use among adolescents participating in apprenticeship training, relationship between anger level-anger expression and addiction severity. *Journal of Psychiatric Nursing*, 8(1), 1-8. <https://doi.org/10.14744/phd.2017.50479> [Crossref]
- Aydın, D. ve Çiftçi, E. (2016). Mesleki eğitim merkezinde eğitim alan gençlerin işyerinde istismara uğrama durumları. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 851-861.
- Chung, S. S. & Joung, K. H. (2015). Risk factors for smoking behaviors among adolescents. *The Journal of School Nursing*, 30(4), 262-271. <https://doi.org/10.1177/1059840513505222> [Crossref]
- Dinç, G., Altıparmak, S., Yılmaz, Ö., Yaşlı, G. & Türel, A. (2014). Çalışan ve çalışmayan gençlerde sigara kullanımı, Manisa 2008. *Turkish Journal of Public Health*, 12(1), 13-22.
- Dragano, N., Lunau, T., Eikemo, T. A., Toch-marquardt, M., Wel, K. A. Van Der & Bambra, C. (2015). Who knows the risk ? A multilevel study of systematic variations in work-related safety knowledge in the European workforce. *Occupational and Environmental Medicine*, 72(8), 553-559. <https://doi.org/10.1136/oemed-2014-102402> [Crossref]

- EMCDDA. (2019). *Avrupa Uyuşturucu Raporu*. Lüksemburg. http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/11364/20191724_TDAT19001TRN_PDF_2.pdf adresinden edinilmiştir.
- Erdamar, G. & Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.
- Ersü, N., Ersü, A., Acar, B., Çetinkaya, K. & Öngel, K. (2018). Lisede eğitim gören gençler ile çıraklık eğitim merkezine devam eden gençlerin sağlık risk ve problemlerinin karşılaştırılması. *Sted*, 27(5), 305-316.
- ESPAD Group. (2015). *ESPAD Report 2015*. Retrieved from <http://www.espad.org/report/home>
- Evren, C., Evren, C., Ogel, K., Demirci, A. C., Evren, B., Yavuz, B. G. & Bozkurt, M. (2014). Tobacco, alcohol and drug use among 10th grade students in Istanbul. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 24(3), 201-210. <https://doi.org/10.5455/bcp.20140131023259> [Crossref]
- Hanke, M., Ulbricht, S., Freyer-Adam, J., John, U., Meyer, C. & Haug, S. (2013). Tabakrauchen und Alkoholkonsum bei Auszubildenden an beruflichen Schulen in Vorpommern. *Originalarbeit*, 75, 216-224.
- Hanvold, T. N., Kines, P., Nykänen, M., Thomée, S., Holte, K. A., Vuori, J., ... Veiersted, K. B. (2019). Occupational safety and health among young workers in the nordic countries : A systematic literature review. *Safety and Health at Work*, 10(1), 3-20. <https://doi.org/10.1016/j.shaw.2018.12.003> [Crossref]
- Hoffmann, J. P. (2017). Family structure and adolescent substance use: An international perspective. *Substance Use & Misuse*, 52(13), 1667-1683. <https://doi.org/10.1080/10826084.2017.1305413> [Crossref]
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2018). *Bağımlılıkla Mücadelede İzlanda Modeli Raporu*, Ankara: Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü. http://yayinlar.gsb.gov.tr/Public/Files/2018.05.17_16.43.34_gahbsayi4.pdf / adresinden edinilmiştir.
- İlhan, İ., Demirbaş, H. & Doğan, Y. (2005). Çıraklık eğitimine devam eden çalışan gençlerde alkol kullanımı üzerine bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 237-244.
- International Narcotics Control Board. (2016). *Report of the International Narcotics Control Board for 2015*. Retrieved from https://www.incb.org/1/AnnualReports/1/AR2015/1/English/1/AR_2015_E
- Loughlin, J. L. O., Dugas, E. N., Loughlin, E. K. O., Winickoff, J. P., Montreuil, A., Wellman, R. J., ... Hanusaik, N. (2018). Parental cannabis use is associated with cannabis initiation. *The Journal of Pediatrics*, 16, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2018.10.057> [Crossref]
- Merrin, G. J., Thompson, K. & Leadbeater, B. J. (2018). Transitions in the use of multiple substances from adolescence to young adulthood. *Drug and Alcohol Dependence*, 189(May), 147-153. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2018.05.015> [Crossref]
- Montag, J., Hanewinkel, R. & Morgenstern, M. (2015). Verbreitung und korrelate des substanzkonsums unter 5688 auszubildenden an beruflichen schulen. *Gesundheitswesen*, 77, 411-417.
- Nelson, S. E., Ryzin, M. J. V. A. N. & Dishion, T. J. (2015). Alcohol, marijuana , and tobacco use trajectories from age 12 to 24 years: Demographic correlates and young adult substance use problems. *Development and Psychopathology*, 27, 253-277. <https://doi.org/10.1017/S0954579414000650> [Crossref]
- Oğuz, F. & Özçelik, A. D. (2018). Ergenlerde algılanan anne baba tutumu ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 40-47.
- Öncü, E., Kurt, Ö., Esenay, F. & Özer, F. (2013). Abuse of working children and influencing factors, Turkey. *Child Abuse & Neglect*, 37(1), 283-291. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.11.006> [Crossref]

- Osilla, C. K., Hunter, S. B., Ewing, B. A., Ramchand, R., Miles, J. N. V & Amico, E. J. D. (2013). The effects of employment among adolescents at-risk for future substance use. *Addictive Behaviors*, 38(3), 1616-1619. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2012.09.012> [Crossref]
- Osilla, K. C., Miles, J. N. V, Hunter, S. B., Elizabeth, J. & Monica, S. (2015). The longitudinal relationship between employment and substance use among at-risk adolescents. *HHS Public Access*, 3(3), 1-9. <https://doi.org/10.4172/2375-4494.1000202>. [Crossref]
- Pumariega, A. J., Burakgazi, H., Unlu, A., Prajapati, P., Pumariega, A. J., Burakgazi, H., ... Dal-kilic, A. (2014). Substance abuse: Risk factors for Turkish youth. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 24(1), 5-14.
- Ramchand, R., Elliott, M. N., Mrug, S., Grunbaum, J. A., Windle, M., Chandra, A., ... Schuster, M. A. (2009). Substance use and delinquency among fifth graders who have jobs. *American Journal of Preventive Medicine*, 36(4), 297-303. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2008.11.018>
- Şener, D., Akkuş, D., Karaca, A. & Cangür, Ş. (2018). Lise öğrencilerinin madde kullanmama davranışlarını etkileyen faktörler. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(3), 405-429.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Tütün ve Madde Bağımlılığı ile Mücadele Dairesi Başkanlığı. (2017). *Küresel Gençlik Tütün Araştırması 2017*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/tutun...db/.../KGTA-2017_pdf. adresinden edinilmiştir.
- Tomczyk, S., Pedersen, A., Hanewinkel, R., Isensee, B. & Morgenstern, M. (2016). Polysubstance use patterns and trajectories in vocational students - A latent transition analysis. *Addictive Behaviors*, 58, 136-141.
- TUBİM. (2018). *Türkiye Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması Raporu 2018*. <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Duyurular/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20GENEL%20N%C3%9CFUSTA%20T%C3%9CT%20ALKOL%20VE%20MADDE%20KULLANIMINA%20Y%20N%20EL%20K%20TUTUM%20VE%20DAVRANI%C5%9E%20ARA%C5%9ETIRMASI.pdf> adresinden edinilmiştir.
- TUBİM (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi). (2014). *Türkiye Uyuşturucu Raporu 2014*. https://www.teb.org.tr/versions_latest/272/rapor adresinden edinilmiştir.
- Unlu, A. & Evcin, U. (2015). İstanbul'da liseli gençler arasındaki madde kullanım yaygınlığı ve demokratik faktörlerin etkileri. *Literatür Sempozyum*, 1-11.
- UNODC. (The United Nations Office on Drugs and Crime) (2018). *World Drug Report 2018*. Retrieved from <https://wdr.unodc.org/wdr2018/>
- UNODC (The United Nations Office on Drugs and Crime). (2019). *World Drug Report 2019 Böklet 1-2*. Retrieved from <https://wdr.unodc.org/wdr2019/>
- Urrutia-Pereira, M., Oliano, V., Aranda, C., Mallol, J. & Sole, D. (2017). Prevalence and factors associated with smoking among adolescents. *Jornal de Pediatria*, 93(3), 230-237. <https://doi.org/10.1016/j.jpmed.2016.07.003> [Crossref]
- Wakai, K., Miura, H. & Umenai, T. (2005). Effect of working status on tobacco, alcohol and drug use among adolescents in urban area of Thailand. *Addictive Behaviors*, 30, 457-464.
- World Health Organization. (2015). *WHO report on the global tobacco epidemic, 2015*. Retrieved from [https://www.who.int/tobacco/global_report/2015/...](https://www.who.int/tobacco/global_report/2015/)
- World Health Organization. (2018). *Global status report on alcohol and health 2018*. Geneva. Retrieved from <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?ua=1>